

Θελήσαμε σ' αυτό το τεύχος να επιχειρήσουμε να εξερευνήσουμε τις προοπτικές μιας κριτικής της καθημερινής ζωής. Να συγκεντρώσουμε κείμενα που, αναλύοντας όψεις του καθημερινού, θα συγκροτούν ένα πανόραμα της σύγχρονης κοινωνίας. Μια τέτοια εστίαση στο καθημερινό ίσως κάνει πιο συγκεκριμένες κάποιες δεδομένες γενικές παρατηρήσεις. Αποτελεί όμως, ταυτόχρονα, ένα πεδίο ανάλυσης με τους δικούς του νόμους, όπου η απλή μεταφορά σχημάτων από την κριτική των τρόπων παραγωγής ή την κριτική των ιδεολογιών δεν αρκεί. Χρειάζεται να διερευνηθούν τρόποι που οι καθημερινές συμπεριφορές εκφράζουν, διαθλούν ή συγκαλύπτουν ταξικούς ανταγωνισμούς. Χρειάζεται να μελετηθεί πώς η κυρίαρχη ιδεολογία ενσαρκώνεται σε μηχανισμούς που όχι μόνο καθοδηγούν αλλά αλλώνουν υπόγεια τη συνείδηση μέσα από τη συνήθεια, τον εθισμό σε αυτονόητες αντιδράσεις, σε αυτονόητες απόψεις. Χρειάζεται η κριτική του καταμερισμού της παραγωγής να συνδυαστεί με μια κριτική του πολιτισμού της σύγχρονης εργασίας, να αναλύθουν οι όροι που ένας τέτοιος πολιτισμός επιβάλλει στη ζωή μέσα και έξω από τη δουλειά, να βρεθεί πώς μετατρέπεται η επιταγή της παραγωγικότητας σε ηθική της εργασίας.

Δεν πρόκειται για τη γνωστή πλάνη που περιγράφεται σαν η απώλεια της εικόνας του δάσους με τη μεμονωμένη παρατήρηση των δέντρων του. Ίσα ίσα, η αναγκαία γνώση της δομής και του χαρακτήρα του δάσους, γνώση μοιραία στηριγμένη σε γενικεύσεις και αφαιρέσεις, είναι που επιτάσσει μια βύθιση στα σπλάχνα του για να αναζητηθεί στην ποικιλία των όψεών του η ίδια η λογική που διέπει το σύνολο. Όχι για να θαυμάσουμε μόνο την οργιώδη και πολύμορφη βλάστηση, αλλά και για να συλλέξουμε σαν βοτανολόγοι, να μελετήσουμε επιμέρους «οικοσυστήματα», να κατανοήσουμε τη μικροφυσική τελικά της κοινωνικής ζωής που επαληθεύει αλλά και κάνει χειροπιαστούς τους γενικούς νόμους τούτης της κοινωνίας.

Η κριτική της καθημερινής ζωής δεν είναι μια γενική κριτική αυτής της κοινωνίας. Είναι μια πεισματική ιχνηλάτηση των κυρίαρχων αξιών σε κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής, σε κάθε πλευρά των ανθρώπινων σχέσεων. Πράγμα που αναγκαστικά συνεπάγεται πως μια ριζική αμφισβήτηση της υπάρχουσας κοινωνίας δεν επιτρέπεται να προσπερνά ανυποψίαστη όψεις της πραγματικότητας που φαντάζουν αιώνιες, ανεπηρέαστες από κοινωνικές ιεραρχίες και ανταγωνισμούς.

Την ίδια στιγμή, η κριτική της καθημερινής ζωής οφείλει να αναζητά τις καθημερινές αντιστάσεις, πρακτικές και ενέργειες που αμφισβητούν τις κυρίαρχες επιλογές, έστω και χωρίς να τις ανατρέπουν οριστικά. Μήπως στην καθημερινότητα της δουλειάς και του υποτιθέμενου ελεύθερου χρόνου δε βρίσκονται οι καταπιεσμένοι μπροστά σε συνθήκες που

πρέπει να αντιμετωπίσουν, δεν αναγκάζονται να εφεύρουν τρόπους να αντιδράσουν, να προφυλάξουν τον εαυτό τους και το περιβάλλον της ζωής τους; Μήπως σε μια τέτοια καθημερινότητα δε λαθροβιώνει μια εχθρότητα προς την εκμετάλλευση, που πικρά κοινωνικά γεγονότα σαν τις απεργίες ή τις εξεγέρσεις της δίνουν τόπο να εκφραστεί με ένταση; Μήπως συλλογικότητες δεν εξυφαίνονται, σε πείσμα συχνά των συνθηκών, μέσα στο σύγχρονο εργατικό χώρο (το εργοστάσιο ή το γραφείο) ή σε τόπους διασκέδασης που τις ενθαρρύνουν (σε ταβέρνες, σε πλατείες ή καφενεία) δημιουργώντας ένα πεδίο αλληλοστήριξης και αλληλοτροφοδότησης που μπορεί να γεννά συλλογικές πρωτοβουλίες; Είναι τυχαίο, άραγε, που στο Παρίσι των μεγάλων εξεγέρσεων του προηγούμενου αιώνα τα συνοικιακά καφέ τα παρακολουθούσε στενά η αστυνομία;

Η θεματολογία μιας τέτοιας κριτικής μπορεί να είναι ιδιαίτερα πλούσια. Μια ριζική κριτική της καθημερινής ζωής οφείλει να αναρωτηθεί για το ρόλο των σύγχρονων μέσων ενημέρωσης, για τη διαφήμιση, τη σχέση των δύο φύλων, την οικογένεια, τη σχέση των κοινωνικών ομάδων και τάξεων, το πρόβλημα της εργασίας και του ελεύθερου χρόνου, τις πολιτιστικές, εθνικές και κοινωνικές μειονότητες, τη γλώσσα, τον πολιτισμό της κατανάλωσης, την πόλη και το χώρο της, το διαπλαστικό για την κοινωνική ζωή ρόλο τεχνολογιών αιχμής (σαν την πληροφορική). Όλες τούτες οι πτυχές του κοινωνικού διαπλέκονται στην ύφανση του κοινωνικού ιστού, στην αναπαραγωγή των κυρίαρχων κοινωνικών μοτίβων συμπεριφοράς, στην κατανομή ρόλων και λειτουργιών, στην επέκταση και την εδραίωση της κοινωνικής ιεραρχίας. Αν καταφέρνουμε να ανιχνεύουμε μερικές από αυτές τις πτυχές, επιχειρώντας ταυτόχρονα να ορίζουμε τη δράση τους στο συνολικό πεδίο αναπαραγωγής τούτης της κοινωνίας, συμβάλλουμε ίσως στην προοπτική μιας ριζικής χειραφετητικής κριτικής του σύγχρονου καπιταλισμού. Όμως τούτο το αφιέρωμα κάνει ίσως περισσότερο φανερά τα κενά, τις απορίες και τις ελλείψεις μιας τέτοιας κριτικής. Ας θεωρηθεί για τούτο μια αναγκαία ελλιπής πρώτη προσπάθεια στοχοθέτησης που σχεδιάζει νέες επεξεργασίες και δραστηριότητες για το μέλλον.

Και μια τελευταία παρατήρηση: Ίσως δεν είναι μόνο προϊόν μιας μονομέρειας ορισμένων συνεργασιών αυτού του αφιερώματος η ύπαρξη πέντε κειμένων που προβληματοποιούν όψεις της πόλης και του χώρου της. Ίσως το αστικό περιβάλλον, αυλακωμένο από τις αξίες της κατανάλωσης και του αστικού πολιτισμού, να αναδεικνύεται ως ένα από τα πλέον πρόσφορα πεδία μελέτης και κριτικής της καθημερινής ζωής.

Εκτός από το αφιέρωμα στην κριτική της καθημερινής ζωής, τα κείμενα της Επικαιρότητας και το Χρονικό του Βιβλίου, στο σημερινό τεύχος περιλαμβάνονται επίσης μια μελέτη του Θ. Αλεξίου για την εμφάνιση της αστικής διανοήσης στην Ελλάδα, καθώς και μια μελέτη του Π. Τσιαμούρα για τον Λούκατς, απ' αφορμή τα 20 χρόνια από το θάνατό του.

Την εικονογράφηση του τεύχους επιμελήθηκε η ζωγράφος Μαρία Κοκκίνου με αμερικανική λαϊκή τέχνη.

Εικόνα εξωφύλλου: Απόσπασμα από το βιβλικό κουίλτς της Harriet Powers

Οπισθόφυλλο: Tumbling Blocks, 1870